

„Ninc ki gondot üszeljen ránk...”

Bogdánfalva hagyományos értékei

Bogdánfalváról szólva mindenekelőtt azt kell tisztáznunk, hogy melyikről is van szó, mert a Moldvai Fejedelemség egyik alapítójaként számon tartott Bogdán vajdáról utóbb több települést is elneveztek. Így ismerünk Bogdăneștit Bákótól északkeletre, aztán Bogdana-t Onyesttől délkeletre. Az itt bemutatott Bogdánfalva azonban mindezeknél régebbi és Bákótól délre esik, alig 8 kilométerre, a Szeret és a Beszterce folyók találkozásánál. Románul hol Bogdăneștinek, hol Valea Seacă-nak nevezik.

Ha Moldvában valamely faluról, községről azt mondjuk, hogy „igen régi”, az általában azt jelenti, hogy a fejedelemség alapítása idején, a 14. században, vagy nem sokkal az után jöhetett létre. Ugy tudjuk, hogy Bogdánfalvát és a Forrófalvát a Magyarországról és Csehországból 1420-ban elűzött magyar husziták alapították (Timon 1754: 4, 21), tehát Moldva legrégebbi, ma is lakott települései közé tartozik. A *husziták* a 15. század elején, Csehországban kibontakozó protestáns vallási irányzat korai követői voltak, akik Jan Hus cseh prédikátor tanait követve szembekerültek a római katolikus egyházzal. Emiatt Hust megégették, híveinek egy része pedig elmenekült, kisebb csoportjuk Moldvába is eljutott, ahol aztán a katolikus egyház visszatértette őket. A bogdánfalvi szájhagyomány azonban úgy tudja, hogy „*az urak hozatták dologra a népet Magyarföldről, s aki több erdőt tudott pusztítani, az kapott házhelyet, szőlőhelyet*”. Valószínűleg mindkét forrásban van igazság, hiszen a település az elmúlt fél évezred során többször is elpusztult, majd újjáépült. Bogdánfalva lakói eredetileg *részesek*, vagyis szabadparasztk voltak.

A következő századokban a település magyar lakosságát jelentősen megtizedelték a háborúk, a járványok és az éhínségek. Volt olyan esztendő, mint például az 1640-es, amikor mindössze 3 házat számoltak, de elmenekült lakossága visszavisszatért, vagy a környékbeli katolikus falvakból újra benépesült. 1646-ban ide is ellátogatott Marcus Bandinus, Moldva római katolikus püspöke, aki gondosan feljegyezte, hogy hol mit tapasztalt. Itt leírta, hogy ottjártakor a falunak nem volt temploma, a hívek a szomszédos Forrófalvára látogattak misét hallgatni. „A gyermekekkel együtt 55 magyar lakja, s bővíben vannak bornak, gabonának...” – olvassuk a püspök beszámolójában. Felsorolja továbbá a családok neveit is, úgymint *Balas, Berci, Bor, Farkas, Görbe, Kántor, Kozár, Kozokár, Lázár, Máténé, Onyik, Szitár, Tazlai, Tankó*. 1661-ben azonban már volt saját kápolnájuk, lakói a magyar nyelvet használták, papjuk magyarul prédikált, saját iskolamestert és harangozót tartottak, magyarul olvasták az evangéliumot és tanították a gyermekeket. (Holban red. 1980: 139.) Később Bogdánfalva elvesztette szabadparaszti kiváltságát, mert a 16. század végén Petru Șchipotul fejedelem (Sánta Péter) megszorultában „*néhány*

jó lóért” eladta a falut egy Pacs nevű országbírónak, aki hamar továbbadta, s ez így ment addig-addig, amíg aztán a 19. század elejére Constantin Palade főkapitány birtokába került. (Hoban red. 1980: 139.)

Bogdánfalva a 18. század végéig egyháziilag hol Bákó, hol Forrófalva filiája volt, csak 1778-ban lett önálló plébánia (Gabor 1996: 285.) Amikor a madéfalvi veszedelemből Moldvába menekült székelyeket elkísérő Zöld Péter 1781-ben megírja jelentését Batthyány Ignác erdélyi püspöknek, a szűkszavúan bemutatott katolikus plébániák között hetedikként megemlíti Bogdánfalvát, öt leányegyházával: *Szóllóshegy, Sósspatak, Újhegy, Valiszaka, Alsó-Fund*. (Zöld 2002: 55.) A moldvai katolikus misszió 1851-ben megjelent *Schematismusa* közölte a plébániák által használt hivatalos nyelvet, amely szerint a 22 plébánia közül 16-ban, köztük Bogdánfalván, magyar volt az egyházi szolgálat nyelve.

Akkoriban járt itt egy tudós, német nyelvészprofesszor Lipsceből, bizonyos Gustav Weigand (1860–1930), aki a különböző balkáni népek, így a románok nyelvével foglalkozva a moldvai csángómagyarok között, Bogdánfalván is kutakodott. Ottjárta, a 19–20. század fordulóján megállapíthatta, hogy Bogdánfalva magyar lakosságának körébe „a legkevésbé hatolt be a román nyelv használata” (idézi Domokos 1987: 127). A nyelvészek szerint Bogdánfalva lakossága eredetileg az úgynevezett „déli-csángó nyelvjárást” beszélte, aminek jellemzője volt, hogy s-helyett sz-et, cs helyett c-t ejtettek. De a 20. századra már érződött az előző század során nagyobb számban érkezett székely bevándorlók nyelvi hatása.

Bogdánfalva Kós Károly kolozsvári néprajzkutató szerint történelmileg kisebb településegységekből, úgynevezett *katunokból*¹⁹ áll, amik azonban nem azonosak az alföldi tanyákkal, talán inkább a tanyabokrokhoz hasonlíthatók. Mai állapotukban is emlékeztetnek az egykori nemzetségi, telekcsoportos, zsákutcás formákhoz. A közös utcák az eredeti tulajdonosokról kapták a nevüket, mit például *Alsópatak, Felsőpatak, Ruzsinka, Domok, Ciginye, Bukila*, valamint a *Nagyok-, a Petrások-, a Kicsidek-*, vagy a *Fenyős Mihály ulucája*. (Kós 1976: 173.) A falu jelentős szőlőterületekkel rendelkezett, legjobb szántó-földjei pedig a *Szeret-terének* nevezett Mezőségeen találhatóak. De szántóföldjeinek nagy részét a 20. század második felében a Szeretből felduzzasztott tó lepte el, a kollektívben művelt szőlők egy részét pedig az emberektől elvett helyeken telepítették, amit 1990 után kivágtak és a helyet ismét szántóként használják.

A szabadparaszti múlt emlékét láthatjuk abban, hogy a falu legelőjének – *szuhátjának* – használata a kollektivizálás előtt a közösségi tulajdon emlékét őrizte. Minden gazdának volt benne tulajdonrésze, de az nem konkrét, kimért terület volt, hanem egy eszmei – kb. 30 rúd (prezsina), tehát jó félhektárnyi – területet jelentett, amire két marhát hajthatott ki, akinek volt rá joga. Ez a tulajdonlási forma a Moldvában egyébként ritka legelőbirtokossági rend szerint szabályozta az etetőhelyek használatát, és lehetővé tette, hogy a falu szarvasmarháit a máshol szokásos, egyenkénti, családonkénti etetés helyett célszerűbb módon, közös csordában, közös

19 cätun: tanya, rom.

pásztorral legeltessék. Ez az eszmei „legeltetési jog” egyébként örökölhető és értékesíthető is volt. Kollektivizáláskor – mint a paraszti rend minden célszerű eleme – ez is megszűnt, de azóta talán akadt néhány értelmes ember, aki már újjászervezte.

Az első *verekedés* után a háborúban résztvevőknek jutalmul földet és házhelyeket osztottak a falutól keletre eső részeken. Az így keletkezett új falurészt először Ferdinándnak nevezték. Állítólag 1922. december 21–22-én Dumitru Condopol bojár udvarában a falubeliek és Neumann Péter páter, valamint a bojári birtok adminisztrációja vetette föl az új falu létrehozásának gondolatát. 363 házhelyet mértek ki, és 1923-ban Bogdánfalvából ideköltözött 70 család. Temploma fatalpakon állt, zsindeyes és vályogfalú volt, s 1925 októberében fejezték be, Jézus Szent Szíve tiszteletére szentelték. (Sociu 1995.) Az új település lakossága folyamatosan gyarapodott, egyrészt születésekből, másrészt a környékbeli falvakból, különösen az 1950–1960-as években, a kollektivizálás következtében földjüktől menekülőkből, innen ugyanis közelebb érték a bákói munkahelyeket. A *másodszeri verekedés* után „elváltották” a nevet, mert „*a komunistok haraguttak Ferdinánd királyra, s elnevezték Nikoláj Balceszskunak.*” 1970-ban pedig, amikor Bogdánfalva felső részében, Albényben *futtak a hegyek* – vagyis földcsuszamlás volt –, s még vagy hatvan gazda költözött le Nicolae Bălcescuba.

Bogdánfalva katolikus híveinek számáról a következő adatokat ismerjük: 1641: 50, 1692: 79, 1761: 248, 1800: 1148, 1851: 1512, 1898: 2423, 1930: 3927, 1985: 3725, 1996: 2837, 2009: 2458. Első temploma valószínűleg 1600-as évek elején épült Szűz Mária születése tiszteletére, majd 1888-1889-ben átépítették. Újabb templomot 1843-ban emeltek, majd az 1850-es években restauráltatták, 1888-89-ben pedig szinte teljesen átalakították. Később a Florest nevű falurészen is létesült egy templom, a legújabb pedig 1984-ben készült el. A templom előtt álló kereszt felirata: KRISZTUST A MEGFESZÍTETTET JERTEK IMÁDJUK (Csoma 2004: 31). A templomban lakó kb. 80 kg-os harang felirata: BOGDÁNFALVA 1789 (Csoma 2004: 9). A falu határában, a Borzos nevű dombon is van egy kápolna, amit az itt szolgált *Petrus Mathias Neumann* esperes építtetett. Ez a páter mintaképe volt a híveit önzetlenül szolgáló lelkipásztornak, aki német léteére megtanulta rábízott hívenek anyanyelvét, hogy azon szolgálhassa vallási életüket. Meg is állapította róla a nála járt Veress Sándor, hogy „az egyházával is kijön, de a népét is szereti (az is őt, még a harmadik faluból is hozzá mennek gyónni, mert magyarul gyóntat), nem vadítja el a népet templomtól, a *'dicsértessékre' 'mindörökkével'* felel” (Veress 1989: 313–315.) Ő adta föl az utolsó kenetet a szomszédos Klézse meggyilkolt papjának, Petrás Incze Jánosnak. A moldvai magyarok elrománosítására törekvő jászvásári klérus 1929-ben eltiltotta hívei anyanyelvű szolgálatától, ezért a balceszskui temetőben épített kis fakápolnában gyóntatta a hozzá fordulókat, amíg ezt is meg nem tiltották neki. (Domokos 1987: 184.) Ezt a kiváló embert Kovács György publicista a kommunista időkben, elvakult antiklerikalizmusában nem átallotta a nép ellenségeként meggyalázni (Kovács Gy. 1950: 15). Pedig megérdemelné, hogy barátjához, Petrás Inczéhez hasonlóan emléktáblával tisztelegjen előtte az utókor. „*Nagy szent páter volt*” – mondta róla a klézsei Farkas Márton.

Bogdánfalva tíz kisebb településrészből formálódott, először háromezres községgé, aztán belőle kiszakadt falvakkal (Balcieszku-Újfalva, Lárucu, Trunk) körülvett etnikai központtá, amitől Bălcescu az 1980-as években már átvette a községközponti rangot. (6. kép) A tíz falurész neve: *Alszópaták, Közepszópaták, Felsőpaták, Florest, Bukila, Ruszinka, Ciginye, Freszina, Moldovény, Albény*. A két utóbbi, a falu legfelső, legkésőbbben települt része ortodox román lakosságú (Gazda L. 2009: 112), de a település túlnyomó része római katolikus vallású és magyar nyelvű. Tánzos Vilmos szerint 1996-ben az összes lakos 3125 volt, 91%-uk katolikus, akiknek 85%-a ismerte, 70%-a pedig értette a magyar nyelvet. 2009-ben azonban már csak 2728 volt a település lélekszáma. A jelentős népességszám csökkenés abból adódhatott, hogy folytatódott az átköltözés a Bákóhoz közelebb eső Balcieszkuba, a két falu népességének összege ugyanis 1996 és 2009 között gyakorlatilag nem változott: 6837, illetve 6821 volt. Ezekkel az arányszámokkal azonban Bogdánfalva nem áll rosszabbul a nyelvvesztés tekintetében, mint a környező csángómagyar falvak (Szekatura, Balcieszku, Trunk, Diószén, Nagypatak) átlaga.

1892-ben a községben 1219 hektár volt a megművelt földterület, a családok száma pedig 750. A művelt területnek azonban csak a kisebbik fele, mintegy 967 hektár volt a parasztek tulajdonában a többi egy Schönborg-Waldenburg Lucia nevű hercegnőtől bérelték, akinek volt itt egy 1510 hektáros birtoka. (Racoviță 1895: 588.) Egy-egy családra tehát alig másfél hektár saját és bérelt terület jutott, s ebben benne volt a kaszáló is. Nem csoda tehát, ha az előző századforduló után Bogdánfalván is feszültté vált a szociális helyzet, s 1907-ben a moldvai parasztfelkelés idején a faluban több száz fős tömeg követelte a földosztást. Neumann páter megpróbálta lecsillapítani az elkeseredett embereket, de végül is a katonaság verte szét őket. A román adminisztráció ezeket a szociális ellentéteket is a magyar nemzetiség helyzetének súlyosbítására használta fel, mert „ettől kezdve nem volt szabad magyarul beszélni a primariján”, vagyis az előjáráságon. (Kós 1976: 108.)

Bogdánfalva Kléze mellett talán a legismertebb és legjobban kutatott csángómagyar település. Ha nem is mindig emlegették a nevét, jó néhány néprajz-, nyelvjárás és népzene kutató gyűjtött és kutatott itt, sokszor úgy, hogy általában „a moldvai csángók”-ról szóló adataik elsősorban Bogdánfalvára vonatkoznak. Ilyen – a teljesség igénye nélkül – Veress Sándor 1930. évi népzene gyűjtése, aki számos magyar népességű településen megfordulva talán Bogdánfalván érezte magát a legjobban. Naplójában legalábbis azt jegyezte föl július 31-én, hogy „Megfigyelésem mellett, hogy a bogdánfalviak szívesebbek, közlékenyebbek, mint a másik két [Kléze, Forrófalva] falubeliek...”

Veress Sándoron kívül többen gyűjtöttek még népzene és nyelvjárási ismereteket Bogdánfalván, többek között Faragó József és Kallós Zoltán is, valamint Domokos Mária és Németh István, akik igen jelentős zenei anyagot találtak itt az 1990-es években, s ezeket sok más dallal együtt a moldvai és bukovinai népzene tartalmazó DVD-összeállításukban közölték. Tőlük tudom, hogy igen sok népdalnak találtak meg a faluban a különböző variánsát, s mikor a változatok keletkezésének körülményeiről érdeklődtek, azt a választ kapták, hogy *más-más guzsalyasba* jártak, ezért énekeltek egy-egy dalt

kicsit másként. Íme, az eleven, még mindig formálódó néphagyomány, amit bizony ritkán találunk a Kárpát-medencén belüli közösségeknél.

A nyelvészek közül talán Csúry Bálint dolgozott a legtöbbet Bogdánfalván, legalábbis ami a publikált anyag mennyiségét illeti. Három nyáron át gyűjtötte a déli-csángó szótár anyagát, amit Yrjö Wichmann északi-csángó szótárának mintájára készített volna el. A moldvai magyar tájnyelv kutatás hatalmas vesztesége, hogy korai halála miatt nem tudta befejezni ezt a munkáját, sőt a II. világháború alatt a kézirat és a nyersanyag is megsemmisült. Így aztán csak a menetközben közölt – igealakokról, kicsinyítő képzőkről, hanglejtésről szóló – részeredmények jelzik a készülő nagy munka alapköveit. Ezek anyaga is zömmel Bogdánfalváról való.

Végül nem kerülhetjük meg dr. Kós Károly, Szentimrei Judit és dr. Nagy Jenő 1950-es évek elején gyűjtött csángó néprajzi munkáját. A közösen szervezett gyűjtések központja Bogdánfalva és kirajzásai – Bălcescu, Trunk – volt. „Bogdánfalva maga is kitűnő kutatópont – írja a tanulmány *Bevezetésében* Kós Károly –; ugyanis a különböző árnyalatú [...] csángó falucsoportok érintkezési körzetében kialakult legnépesebb, központi fekvésű (mezőségi) falucsoport közepén kiváló őrzője az általános csángó jellegzetességeknek, köztük népművészeti sajátosságoknak is.” (Kós–Szentimrei–Nagy 1981: 8.) Így aztán az „a csángó” településszerkezetre, a leggyakoribb telekelrendezési megoldásokra, kútformákra, csúrtípusokra, ház- és pajta-alaprajzokra, háztípusokra, épületekre, de még a berendezési tárgyakra vonatkozó rajzok és leírások is többségükben Bogdánfalváról valókéval” (Kós–Szentimrei–Nagy 1981: 115), vagy az *innaplóba felvetett* tiszta odáj részlete Bogdánfalva-Alsópatakon, Duma György házából (Kós–Szentimrei–Nagy 1981: 125).

Ezekre aztán büszke lehet minden bogdánfalvi születésű, vagy ott élő ember. Az itt tanító pedagógusok pedig – ha akarják – hasznosíthatják a gyermekek nevelése során, szülőfalujukhoz való kötődésük erősítésére.